

БАНКІВСЬКІ КРЕДИТИ В ФІНАНСУВАННІ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Інвестиційна діяльність є одним із чинників, що сприяє економічному розвитку, підвищенню конкурентоспроможності та підвищенню рівня добробуту в країні, і відповідно наявність розвиненої та диференційованої системи фінансування інвестиційної діяльності (інвестиційних проектів) полегшує досягнення таких цілей. Одним із вагомих джерел фінансування інвестиційних проектів є довгострокові кредити комерційних банків та інших кредитних посередників на національному та міжнародному рівнях, тобто інвестиційне кредитування.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням питань інвестицій, в т.ч. джерел, що забезпечують їх фінансування в економіці, займаються такі фахівці, як Бабанін О.С., Белінська Я.В., Глуценко С.В., Жаліло Я.А., Корнєєв В.В., Майорова Т.В., Пересада А.А., Покришка, Я. В. та інші [1-3].

Разом з тим, в меншій мірі аналізуються питання щодо кредитування інвестиційних проектів в Україні, визначення шляхів активізації цього напряму кредитних послуг з метою забезпечення взаємодії банківського та реального сектору економіки в Україні та шляхів активізації інституційно-банківського механізму руху капіталів між фінансовим та реальним секторами економіки [3].

Формулювання завдання дослідження. Метою написання даної статті є аналіз характерних рис кредитних послуг комерційних банків у фінансуванні інвестицій в Україні, а також виділення проблем, вирішення яких сприятиме активізації інвестиційного кредитування суб'єктів української економіки.

Виклад основного матеріалу. Пропозицію кредитів інвестиційного спрямування в Україні формують комерційні банки, лізингові компанії та міжнародні фінансові організації (зокрема ЄБРР, МБРР тощо).

Дамо характеристику кредитних послуг комерційних банків.

Кредитні послуги комерційних банків протягом 2005-2009 років мали наступні характерні риси.

По-перше, спостерігалось зростання обсягів та нарощення темпів приросту кредитування в економіці України в 2005-2008 р.р.

Зокрема, за цей період обсяги кредитування української економіки зросли майже в 5 разів і кожен рік темпи приросту в середньому становили 170% по відношенню до попереднього року. В 2008 році вимоги банків за кредитами, наданими суб'єктам економіки України сягали 734 млрд.грн., що становило 33% ВВП 2008 року (2196,05 млрд.грн.) та 44,5% ВВП 2007 року (1650,9 млрд.грн.) (табл.1) [4, с.190; 5]

Подібна ситуація пояснювалась рядом чинників:

- комерційні банки вдалися до лібералізації умов надання кредитів, що зробило їх більш доступними та привабливими для юридичних і для фізичних осіб – позичальників;
- в Україні діяли кредитні лінії орієнтовані на різні сектори економіки (кредитування малого бізнесу, іпотека тощо), що також покращувало характеристики та обсяги кредитних послуг для потенційних позичальників;
- комерційні банки активно залучали валютні кошти із зовнішніх ринків;
- відбулось масове входження іноземних банків - інвесторів на український ринок (за цей період продано кілька великих українських банків іноземним власникам) і таким чином збільшилась диверсифікація та покращились умови надання кредитних послуг для суб'єктів економіки;
- українські суб'єкти економіки, і в т.ч. населення стало більш лояльним до практики купівля житла (іпотечні кредити), товарів та послуг в кредит та ін.

З 2009 року спостерігається скорочення обсягів і темпів приросту кредитування. Обсяги кредитування за цей період становили 723295 млн. грн., і відповідно темпи падіння дорівнювали 98,5% по відношенню до 2008 року.

Динаміка 2009 року, протилежна динаміці попередніх років, пояснюється впливом внутрішніх та зовнішніх кризових чинників на українську економіку, і в тому числі на функціонування банківського

характерною рисою пропозиції банківських кредитів є те, що протягом 2005-2009 рр. спостерігалось збільшення питомої ваги кредитів фізичним особам порівняно з часткою кредитування юридичних осіб.

Зокрема, питома вага кредитів юридичним особам протягом 2005-2008 років скоротилась на 13%: з 75% у 2005 р. в загальному обсязі виданих кредитів до 62 % у 2008 році, і цей показник трохи збільшився до 67 % в 2009 році.

В той час як питома вага кредитування фізичних осіб зросла протягом 2005-2008 років на 13%: з 25% у 2005 році до 38% у 2008 році, цей показник зменшився у 2009 році до 33% (табл.1).

Динаміка 2009 року, протилежна динаміці попередніх років, насамперед, пояснюється не нарощенням обсягів кредитування юридичних осіб, а скороченням обсягів кредитів фізичним особам (скорочення споживчих, автомобільних та іпотечних кредитів).

Третьою характерною рисою пропозиції банківських кредитів є те, що темпи приросту обсягів кредитування фізичних осіб суттєво випереджали темпи приросту обсягів кредитування юридичних осіб.

Зокрема, обсяги кредитів юридичним особам в 2005-2008 роках зросли майже в 4,5 рази і щорічні темпи приросту за цей же період становили в середньому 60-70%. Обсяги кредитів фізичним особам зросли у 8 разів і щорічні темпи приросту за цей же період становили 170-235% (табл.1).

Четвертою характерною рисою пропозиції банківських кредитів є те, що валютна структура виданих кредитів відрізнялась залежно від суб'єкта - позичальника.

Зокрема, в кредитуванні фізичних осіб переважало використання національної валюти порівняно з іноземною, і це співвідношення протягом 2005-2008 років зростало не на користь гривні. В 2008 р. частка валютних кредитів в структурі кредитування фізичних осіб дорівнювала 72% проти 28% кредитів у гривні. В кредитуванні юридичних осіб, навпаки, переважає кредитування в національній валюті проти кредитів у валюті. Хоча різниця між питомою вагою кредитів в різних валютах незначна і протягом 2005-2008 років також спостерігалось скорочення питомої ваги гривневих кредитів на користь кредитів в іноземних валютах. Лише в 2009 році ситуація змінилась під негативним впливом внутрішніх та зовнішніх кризових чинників на українську економіку, в тому числі на функціонування банківського сектору. Так, в 2005 році співвідношення «гривня-іноземні валюти» становило 63,7% проти 33,3%, в 2007 році – 58% проти 42%, в 2008 році - 49% проти 51%, і в 2009 році - 60% гривневих кредитів проти 40% валютних кредитів [5] (табл.1).

Внаслідок цього, ліквідність банків стала критично залежати від обмінного курсу національної валюти, оскільки це прямо впливало на платоспроможність позичальників валютних кредитів. Крім того, наявність валютних кредитів штучно створила масовий попит на валюту з боку населення [6, с.99].

П'ятою характерною рисою пропозиції банківських кредитів є те, що строкова пропозиція банківських кредитів зосереджена на послугах коротко і середньострокового кредитування.

Так, серед кредитів, наданих юридичним особам, переважали кредити до 1 року та кредити від 1 до 5 років: в 2005 році на їх долю припадало 44 та 56 відсотків, в 2006 році – 45 і 55 відсотків, в 2007 році – 41 та 49 відсотків, в 2008 році - 43 та 46 відсотків, в 2009 році – 43 та 45 відсотків відповідно. В той час, як активізація послуг довгострокового

кредитування спостерігається з 2007 року і частка цих кредитів є найменшою: в 2007 році на їх долю припадало 10%, в 2008 році – 11%, в 2009 році - 12% (рис.1).

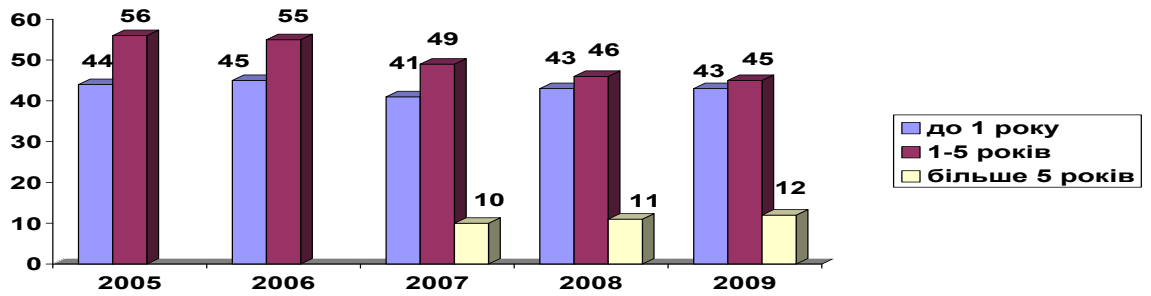

Рис.1. Структура кредитів, наданих юридичним особам (нефінансовим корпораціям), у розрізі строків погашення в 2005-2009 роках, %

Операції комерційних банків по залученню фінансових ресурсів для надання і нарощення обсягів банківських послуг (і в т.ч. кредитування) мають такі характеристики.

По-перше. За останні п'ять років спостерігалось нарощення розриву між обсягами банківських пасивів - зобов'язань за депозитами та обсягами банківських активів - кредитними послугами і при стрімкому зростанні кредитування економіки рівень забезпеченості кредитів власними ресурсами банків помітно падав. Так, динаміка ступеня покриття банківських кредитів банківськими депозитами протягом 2005-2009 років мала тенденцію до скорочення: якщо в 2005 році ступінь покриття кредитів депозитами був на рівні 95%, то в наступні роки це співвідношення знижується: в 2006 році показник «депозити/кредити» становив 74,9%, в 2007 році - 64,86%, в 2008 році – 48,36% і в 2009 році - 45,27%. [4, с.57-67, 5]. Така ситуація негативно впливає на фінансову стабільність банківської системи і посилює ризики її функціонування

По-друге. Сформувалась велика частка зовнішньої заборгованості комерційних банків.

Оскільки протягом останніх років скорочувалось покриття кредитів за рахунок депозитних коштів, відповідно, існував дефіцит фінансових ресурсів для банків на шляху підвищення обсягів їх капіталізації, і це спонукало банки до використання інших джерел нарощення банківського капіталу і здійснення зовнішніх позик (кредити та випуск єврооблігацій). Протягом 2005-2008 років відбувалась тенденція до нарощення зовнішньої заборгованості комерційних банків в Україні і в 2008 році її обсяг мав найбільше значення - дорівнював 39,8 млрд.дол. До 2010 р. цей показник скоротився і станом на 1.07.2010 р. зовнішня заборгованість банківського сектору становить 28,2 млрд.дол. [7; 8] Скорочення зовнішньої заборгованості в останні два роки насамперед спричинене зменшенням довгострокових зобов'язань банків за кредитами та за облігаціями українських банків у власності нерезидентів.

Залежність комерційних банків посилила залежність кредитного ринку України від впливів світових негативних явищ та чинників. Крім того, нарощування зовнішніх запозичень призвело до помітної деформації структури кредитних портфелів банків – в них почали зростати кредити населенню в іноземній валюті, і внаслідок цього ліквідність банків залежала від обмінного курсу національної валюти, оскільки це прямо впливало на платоспроможність позичальників валютних кредитів.

З урахуванням накопичення вищевказаних внутрішніх ризиків та суперечностей у співвідношенні активних та пасивних банківських операцій, а також під впливом зовнішніх кризових явищ, **починаючи з 2008 року функціонування банківської системи в Україні супроводжується наступними проблемами.**

1. В наявності дисбаланс ліквідності комерційних банків.

Скоротилось співвідношення між зобов'язаннями за довгостроковими депозитами та довгостроковими кредитами, і якщо у 2007 році це співвідношення дорівнювало 1,07, то на початок 2009 року - лише 0,37 (рис.2).

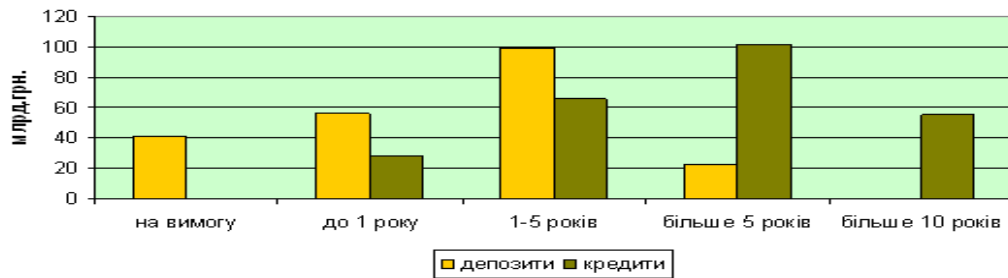

Рис.2. Співвідношення кредитів та депозитів домашніх господарств за строками погашення станом на початок 2009 р. [5]

Крім того, як видно з рис.3, в частині довгострокових інвестиційних кредитів у банків взагалі відсутнє покриття їх залученими коштами аналогічної строковості. А це означає, що ресурсів для надання комерційними банками строкових кредитів на сьогодні немає. Відповідно, немає і активізації послуг інвестиційного кредитування.

2. Відбувається зменшення ресурсної бази банків та втрачається довіра до банків.

Різко скоротились темпи приросту ресурсної бази банків. За 2008 р. депозити фізичних осіб зросли на 31 % (проти аналогічного зростання протягом 2007 на 53,9 %), а депозити юридичних осіб - на 23 % (проти аналогічного зростання у 2007 на 49,2 %) (рис.3).

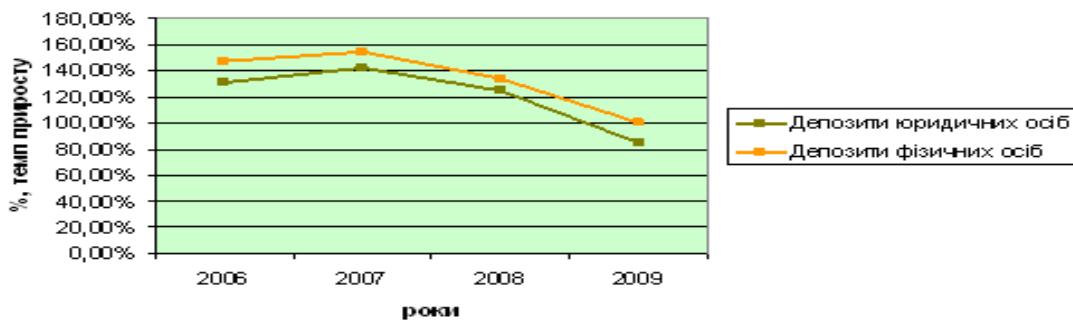

Рис.3 Динаміка приросту депозитів в комерційних банках протягом 2006-2009 рр., % до попереднього року [5]

3. Знижується прибутковість банківської діяльності.

У 2009 році прибутки банків різко впали і на початок 2010 р. нерозподілені прибутки банків (збитки) дорівнювали - 38,5 млрд.грн. (рис.4).

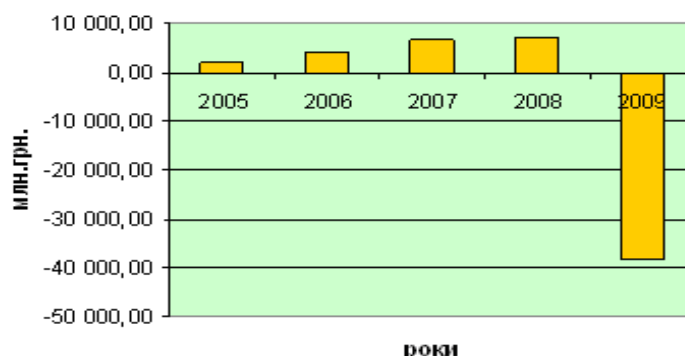

Рис.4. Нерозподілений прибуток комерційних банків в 2005-2009 рр.

За даними Асоціації українських банків, середня прибутковість активів комерційних банків станом на 01.01.2009 р. становила 0,84 % проти 1,11% в аналогічному періоді 2008 року, а прибутковість статутного капіталу дорівнювала 9,13 %, проти 14,93 % станом на 01.01.2008 р.

Таким чином, в банківській системі України протягом останніх 5-ти років:

- сформована пропозиція кредитів не стільки в гривні, скільки в іноземних валютах. Основними причинами валютної, а не гривневої пропозиції кредитних послуг в Україні є те, що кошти, залучені з зовнішніх ринків є більш вагомим джерелом банківських капіталів і є більш дешевим ресурсом для банків (на противагу внутрішнім джерелам і ресурсам);

- сформована пропозиція кредитів орієнтованих на споживчі і поточні цілі;

- сформована пропозиція довгострокових кредитів зосереджених у сферах і секторах економіки, орієнтованих на задоволення поточних потреб суб'єктів економіки і з швидким оборотом капіталу в противагу відсутності пропозиції кредитів для промислових секторів, стратегічно орієнтованих та інноваційних галузей з «довгим» циклом.

Основними причинами не інвестиційної, а споживчої цільової спрямованості пропозиції кредитних послуг в Україні є:

- коротко - і середньостроковий характер (до 1 року, 1-5 років) акумульованих в банківській системі фінансових ресурсів: це коротко - і середньострокові депозити, коротко - і середньострокові внутрішні та зовнішні позики, короткострокові кредити рефінансування від НБУ), що обмежує можливості банків у наданні довгострокових кредитів;

- низький рівень капіталізації банків, а також низький рівень кооперації банків в частині формування капіталів для пропозиції довгострокових інвестиційно - інноваційно орієнтованих кредитів суб'єктам української економіки;

- висока вартість пропонованих кредитів внаслідок відсутності інших (крім цінових) регуляторів та механізмів зменшення ризиків банків при наданні кредитів;

- відсутність системи державного регулювання економіки, яка б врівноважувала цілі діяльності приватних суб'єктів економіки на мікрорівні із загальними державними стратегічними цілями та ін.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Пропозиція банківських кредитних послуг в Україні має споживчий, а не інвестиційний характер.

2. Протягом останніх років і на сьогоднішній день потенціал комерційних банків щодо надання довгострокових інвестиційних кредитів є обмеженим внаслідок:

- низької капіталізації банківської системи в цілому,

- невисокого рівня диверсифікації джерел залучення банками коштів,

- високої вартості та короткострокової спрямованості залучених на внутрішньому ринку коштів через інфляційні та інші економічні і політичні ризики тощо.

3. Для вирішення вказаних та інших проблем в частині кредитного фінансування інвестиційних проектів доцільно впроваджувати заходи макро - та мікрорівня [9, с.32-35], орієнтовані на:

а) вирішення проблем формування ресурсної бази комерційних банків (деPOSITні кошти та ін.) шляхом:

- розбудови системи довгострокового рефінансування комерційних банків, які надають кредити для реалізації інвестиційних та інноваційних проектів

- запровадження системи заходів для зміни моделі поведінки домогосподарств від споживчої до інвестиційної шляхом: заохочення заощаджень, розвитку колективного інвестування, поширення фінансових інструментів для індивідуальних інвесторів, реалізації пенсійної та страхової реформ тощо;

б) активізацію послуг інвестиційного кредитування, шляхом:

- формування механізмів державного страхування інвестиційних кредитів, у першу чергу виданих підприємствам, що розробляють та впроваджують інновації, і діяльність яких пов'язана із значним інвестиційним ризиком;
- зобов'язання комерційним банкам, що використовують різні форми державної підтримки, в пріоритетному порядку спрямовувати кошти на кредитування інвестиційних проектів в пріоритетні і стратегічні напрями розвитку української економіки та ін.

Анотація

В статті розглядаються кількісні та якісні характеристики кредитних джерел фінансування інвестицій в Україні, а також визначаються проблеми, вирішення яких сприятиме активізації інвестиційного кредитування суб'єктів вітчизняної економіки.

Ключові слова: джерела фінансування, інвестиційна діяльність, кредитування інвестиційних проектів, банківські кредити.

Аннотация

В статье рассмотрены количественные и качественные характеристики источников финансирования инвестиций в Украине, а также определяются проблемы, решения которых позволят активизировать инвестиционное кредитования субъектов отечественной экономики.

Ключевые слова: источники финансирования, инвестиционная деятельность, кредитование инвестиционных проектов, банковские кредиты.

Annotation

In the given article, some quantitative and qualitative characteristics of sources for investment financing in Ukraine are considered. There are determined the problems whose solutions will allow to make active investment crediting of subjects of domestic economy as well.

Keywords: sources of financing, investment activity, crediting of investment projects, bank loans.

Список використаних джерел

1. Пересада А. А., Майорова Т. В. Інвестиційне кредитування: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2002. — 271 с.
2. Корнеев В.В. Кредитні та інвестиційні потоки капіталу на фінансових ринках. Монографія. – К.: НДФІ, 2003. – 376 с.
3. Глущенко С.В. Взаємодія банківського та інституційного інвестування на шляху підвищення капіталізації інвестиційних ресурсів: Матер. міжвід.наук-теорет.конф., К.: ІСЕМВ НАН України, 2008. – С.28-34.
4. Річний звіт НБУ за 2009 рік. – 206 с. – <http://www.bank.gov.ua>.
5. Статистичний бюлетень НБУ (електронне видання) - <http://www.bank.gov.ua/Statist/elbul.htm>.
6. Жаліло Я.А. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи./ Жаліло Я.А., Бабанін О.С., Белінська Я.В. та ін./за заг. ред. Я.А. Жаліло. – К.:НІСД, 2009. – 142 с.
7. Шевчук В. Макроекономічні ризики прискореної акумуляції зовнішнього боргу в економіці України //Стратегічні пріоритети.-2009.-№2-С.159-166
8. Зовнішній борг. – Матеріали НБУ.- www.bank.gov.ua/Statist/index_DEBT.htm.
9. Економіка України на шляху від депресії до зростання: джерела, важелі, інструменти. / Я. А . Жаліло, Д. С . Покришка, Я. В. Белінська [та ін.] – К. : НІСД , 2010. – 96 с.